

ARVIS OSTROVSKIS

Liepājas Universitātes Rakstniecības studiju MSP 2. kursa students

KAS SLĒPJAS ZEM BEIGTAS LAPSAS

2023. GADA NOSLĒGUMĀ ELEKTRONISKAIS TEĀTRA ŽURNĀLS KRODESLV ORGANIZĒJA JAUNO AUTORU KONKURSU, AICINOT IESŪTĪT RECENZIJAS PAR LATVIJAS TEĀTRU JAUNIESTUDĒJUMIEM. Piedāvājam lasītāju uzmanībai konkursa laureātu – topošo teātra un mākslas

kritiķu recenzijas rubrikā "Students VĒRTĒ". Vārds konkursa laureātam Arvim Ostrovskim – Liepājas Universitātes Rakstniecības studiju maģistrantūras studentam, kurš recenzē Latvijas Nacionālā teātra repertuārā šosezon iekļauto Ditas Lūriņas monoizrādi *#DiToo*.

Lai piekļūtu Ditas Lūriņas un Kaspara Rolšteina mirklībirkai *#DiToo*, jāatgriežas nesenajā pagātnē pirms trim gadiem, kad laiks mums visiem par lielu pārsteigumu apstājās. Teātra skatuves, kuras pieredzējušas spēles ar laika mērogiem, grima tumsā, spēlmaņi, kuri prata laiku kustināt, apjauta, ka šoreiz ir bezspēcīgi. 2020. gadā Kaspars Rolšteins no eksperimentālās mūzikas pasaules un Dita Lūriņa no klasiskā teātra pasaules, balstoties dokumentālos piedzīvojumos Kurzemes jūrmalā, radīja jaunu pasauli – monooperu vienā daļā *#DiToo*, kas pirmizrādi piedzīvoja K. K. fon Stricka villā tā paša gada vasarā. Muzikāli dramatiskā stāsta rašanās dotajos pandēmijas apstākļos tādējādi ir loģisks darba analīzes rāmis.

Radošais process nekad neapstājas, jēgas meklējumu lauks paplašinās. 2023. gada izskaņā monoopera tiek atskaņota Nacionālā teātra Aktieru zālē.

Kā vēsta libreta izskaņā iekļautā remarka, tas tapis, Kasparam Rolšteinam pierakstot Rucavas novada nostāstus, tautas teikas un dziesmas. Monooperā dzirdamas 9 uvertīras un 11 stāsti (Katarse, Pieturi man, Sarkanā Grāmata, Arvīds un Lietiņš, Slīteres mežā u.c.). Komponists, libreta autors un basģitārists izrādē tādējādi no vairākiem fragmentiem radījis stāstu par Ditas dvīņumāsas piedzīvojumiem Kurzemes jūrmalā – Papes Priediengalā. Uzrakstītajā (un ieraudzītajā) ciematā – “hamletā” dzīvo iemītnieki ar īpašām spējām uztvert vairākus kosmosus un izbaudīt visas vēstures. Dvīņu māsa pamet ciemu, lai piedzīvotu konfliktu ar pasaulē valdošajiem priekšstatiem par sievietes seksualitāti, bet pēc 17 gadiem atgriežas. Precīzāk būtu sacīt – mēģina atgriezties. Autors tekstā atstājis kādas īpašas pēdas, kuras viegli aizpūtis kāpu vējš, bet tās tomēr ir pamanāmas – brīvība tekstā, realitātes tvērumā, laika izjūta un ironija. Ko pavisam neiespējami aizpūst pat Kurzemes jūrmalas vējiem – absurdā klātbūtne. Lūk, viens no atslēgas vārdiem, kā atslēgt kādu no aizsargājamā ciema stāstu šķūnīšiem, – ļauties asociācijām un nemēģināt te ieviest savu kārtību. Nāksies iebrist deformācijā, vārdu spēlēs un minēt simbolus. Jau pieteiktais laiks te mētāsies ne tikai dažu gadu, bet ēru ietvaros un, mirkli pieķēries pie telpas rāmjiem piekrastes bārā, atkal aizvedīs pat līdz Amūrai. Sapņa un realitātes cīņa (kā gan citādi parādīt, ka cilvēka ietekmei ir robežas), tekstuāli atkārtojumi, kas noved līdz katarsei. Dvīņu māsa runās divās balsīs – kā lācītis un

kā princesīte, bet balsis te būs vairākas, arī pašas Ditas, arī Karlosa Kastanjedas (rakstnieks un antropologs un noteikti Rolšteina lasīts autors), paša Kaspara Rolšteina balss, un, ja jau esam pieminējuši absurdu, tad klātesošs būs arī Juris Boiko ar precīziem dzīves datiem: dzimis – miris, kas tad būs arī tikai viens no dažiem cēloņsakarību piemēriem.

“Kā komponists Kaspars Rolšteins rīkojies gana mērķtiecīgi, mēģinot apgāzt teju vai fizikas likuma vēriena pieņēmumu, ka eksperimentālā mūzika un performatīvā māksla ar klasiskajās vērtībās balstīto aktiermeistarību soprāna balsī nav savienojama.”

Un viņam izdodas dabūt Ditu Lūriņu “šajā pasaulē”, kur skan dažādu reģistru basģitāras zemie toņi (izrādē spēlē uz vairākām) apvienojumā ar aktrises augsto soprānu. Melodiski uvertīras nav no sarežģītākajiem skaņdarbiem, bet tajās jūtami slīpēta latviešu valodas vārda vieta, jo vārdu spēlēm, pat ja reizēm šķiet, ka nelógiskām, patiesībā šeit ir liela nozīme. Mūzika daudzkārt apliecina, ka mēs no Ditas Lūriņas nebūt vēl neesam dzirdējuši visu, turklāt tieši viņa ved cauri šai pieredzei – ne tikai tekstuāli, bet arī ritmiski, spēlējot uz bungu sintezatora. Izrāde sākas, ienākot Kasparam Rolšteina un Ditai Lūriņai, kura sasveicinās ar skatītāju. Tad viņa pievēršas skaņu aparatūrai, izmēģina to, un tas ir brīdis, kad atpakaļceļa vairs nav, viņa ir pārkāpusi “savām robežām” un turpmāko pusotru stundu būs izrādes pulsējoša artērija.

Dvīņu māsa atgriežas ciemā un taisnā ceļā dodas uz vietu, kur agrāk bija bārs. Tur mēs viņu arī satiekam, kad, tajā ienākot, viņa apjauš, ka šis tas ir mainījies un bārmenim (īsts bārmenis ar režisora paredzētu uzdevumu) palūdz divus skočus. Pasūtījums tiek izpildīts ļoti ātri, jo turpat blakus iekārtots bārs, tajā atrodas arī

klātesošie skatītāji – krēslos un pie galdiņiem, daži no tiem arī pasūtījuši dzērienu un norēķinājušies par to ar īstu naudu, jo arī bārs ir īsts. Tas nozīmē, ka mazajā telpā uz galdiem deg sveces un valda intīma gaismu atmosfēra, tai paspilgtinoties vien brīžos, kad bārā Dvīņu mātai sagribas ar kādu parunāties (skatītājiem nav par ko uztraukties, nebūs jāatbild); smaržo arī pēc viskija, pēc vīna, pēc cigaretēm “Kosmos”, pēc visa tā, ko viņa piedzīvojusi. Pat ja visai drīz pēc iepazīšanās “Einame i kapines, my new hapiness!” viņa dodas uz kapiem un tad uz priežu silu, kur vajadzētu augt dažādām sēnēm un smaržot pēc roņa, pēc vēmekļiem, pēc santehniķa, pēc Sarkanās grāmatas, igauņu tūristiem, atlaidināta tukša ledusskapja un vēl... vismaz otra Dvīņu māsa paliek šeit, kur esam arī mēs, skatītāji. Klātesoši, dažubrīd atkailinātiem nerviem un aukstai dušai pakļauti, pēc kuras Dvīņu māsa izplūst gan grimā, gan matu sakārtojumā. Uz to visu varam noraudzīties vai paslēpties ērtā pustumsā, un tie, kuri negrib slāpināties, – arī zem lietussargiem un lietusmēteļiem. Neviens vēl nav palicis pavisam slapjš, izņemot Dvīņu māsu zem septiņkārtējas aplaistīšanās ar viskija kokteili.

Ditai Lūriņai monoopera ir izaicinājums ne tikai kā galvenās un vienīgās varones atveidotājai, bet arī kā izrādes režisorei un scenogrāfei. Režisore, precīzi pārzinot saturu un tā sniegtās mākslinieciskās izteiksmes iespējas, piemērojusi atbilstošu formu. Nesekot precīzam un lineāram sižetam (nemeklēt to, kā nav libretā), bet izcelt to, kas dots – pavisam reāls cilvēks bārā, kurš dalās metaforām un simboliem pilniem stāstiem par cilvēka galēju atklāšanu un par to, vai tas vispār ir iespējams. Realitātes sajūtu nodrošina tas, ka visas izrādes garumā skatītājs ir

pakļauts viņai – Dvīņu mātai. Režisore un aktrise strādā neformāla žanra apvienojumā – emocijas un reālisms, lai piešķirtu savu balsi tai realitātes daļai, kas ikdienā tiek vienkārši ignorēta. Tādēļ Dvīņu māsa iedziļinās varbūtībās un personiskās emocijās, lai performatīvi to noliktu skatītājam burtiski pie kājām. Aktrise Dita Lūriņa tik labi jūtas režisores Ditas Lūriņas dotajos apstākļos, ka var atļauties iemiesoties vēl arī Dvīņu māsas raksturā, un līdzsvars ir jūtams. Iestudējuma tēls un kopējā sajūta tiek prasmīgi pārraudzīta un uzmanīta arī rūpēs par izrādes tempu pie bungu sintezatora, ar trīs sitieniem iezīmējot katra stāsta ievadu – noslēgumu. Sadarbībā ar citiem izrādes dalībniekiem (basģitārists, bārmenis) aktrise ir atvērta, visharmoniskākā sadarbība, protams, izvēršas ar Kasparu Rolšteinu, bet tuvas attiecības novērojamas arī ar publiku – sakot paldies par kompāniju pie galdiņa, palūdzot pieturēt mikrofonu, brīdinot par iespēju palikt slapjiem un vienkārši pajautājot, vai skatītājam viss ir labi. Šādos brīžos gan ir grūti noteikt, kas pilda šo funkciju – aktrise-režisore Dita Lūriņa vai Dvīņu māsa.

#DiToo var skatīties dažādos slāņos, un tas, ka pēc izrādes noskatīšanās rodas dažāda mēroga jautājumi, ir normāls process – galvenais, lai noteikumi ir abpusēji zināmi. Lielākais risks un viņa dvīņu brālis Lielais pluss, manuprāt, izsakāms vārdu savienojumā – talants performances mākslā. Risks, jo monooperas biļetes var meklēt Ditas Lūriņas skatītāji, kuriem aktrises talants atklājas klasiskas teātra izrādes veidolā, un šajā gadījumā nebūt ne galēji eksperimentālie mēģinājumi meklēt citu (ne jaunu) valodu var radīt nesapratni un atsvešinājumu.

"Te jāatgādina, ka Dita Lūriņa nav privātīpašums kāpu zonā aizsargājamā dabas parkā, te uz niedru jumta var kaut saules baterijas uzlikt un enerģiju taupīt."

Risks ir arī gadījumos, ja skatītājs iegādāsies biļeti kā aicinājumu nākt uz komēdiju, jo tad absurdu pārmāks farss. Taču *#DiToo* ir grūti nosaukt par farsu, jo tajā ietvertās filozofiskās pārdomas kā satīriski līdzekļi izsaka kritiku par cilvēces stāvokli vai sabiedrības normām un nav uzskatāmas par komisku efektu. Jo absurds šajā izrādē ir pārāk tīra forma, lai komēdijas žanra tūristi tajā iekurtu uguni un pīpētu *Rothmans* cigaretes. Brālis Lielais pluss – redzama absolūta mākslinieciska un cilvēciska brīvība. Tā ne tikai atklāj jaunradi, kļūdas un vienkārši citādāku pieredzi, bet galvenokārt var parādīt redzamo (pierasto) pasauli kā kaut ko ļoti mazu iepretim tam, kas tai apkārt, ko, iespējams, līdz šim neesam apjautuši. Tas būtu gluži kā saņemties un noskaidrot, kas paslēpts zem beigtas lapsas, jo "Zem beigtas lapsas neviens nekad vēl neko nav atradis" [1].

[1] Kaspars Rolšteins. *#DiToo*. Librets. 07.07.2020. versija